

De vlam van de opstand moet branden

Deze maand is het vijftig jaar geleden dat Provo werd opgericht. Redacteur Floor Rusman is jaloers op de jongeren van de protestbeweging uit de jaren 60. Ze zoekt Provo-oprichter Roel van Duijn op, die wonderlijk optimistisch is.

Tekst Floor Rusman, May 30, 2015

Op mijn eerste dag als student in Amsterdam ontsnapte ik aan mijn introductiegroepje. Ik had andere plannen, ik wilde naar het Spui om het Lieverdje te zien. Even daarvoor had ik een groot werkstuk over Provo afgerond en mijn aanvankelijke vrolijke verwondering had plaatsgemaakt voor een aan het obsessieve grenzende fascinatie.

Op het Spui was natuurlijk, behalve patat etende toeristen, niets te zien. Het Lieverdje stond er nog zoals het er vijftig jaar eerder stond, met de handen bijdehand in de zij. Niets verried dat hier halverwege de jaren zestig honderden jongeren omheen stonden terwijl de provo's 'ughe, ughe, ughe' riepen en het beeldje in de fik staken.

Het was in 1964 begonnen met Robert Jasper Grootveld, een kunstenaar die zichzelf de rol van 'anti-rookmagiër' had aangemeten. Bij het Lieverdje, een beeldje dat aan de stad was geschonken door een sigarettenfabrikant, hield hij theatrale redevoeringen tegen de tabaksindustrie die hij 'happenings' noemde. Een groep anarchistische jongeren genaamd Provo had zich er in 1965 bij aangesloten. De provo's verzetten zich tegen een deel van de moderne samenleving: de atoombom, milieuvervuiling, de consumptiemaatschappij, de autoritaire machtsstructuren. Van Grootveld leerden ze hoe ze hun acties ludiek moesten vormgeven.

Vanaf dat moment provoceeden de provo's twee jaar lang de autoriteiten met manifesten, ludieke acties, rookbommen en 'witte plannen'. Met succes: de politie sloeg erop los, waarna de burgemeester en de hoofdcommissaris van de politie moesten aftreden. In de jaren erna stond Amsterdam bekend om haar vrijheid: hippies van over de hele wereld kwamen hier blowen en een dutje doen op de Dam.

Blowen is engagement

In de tien jaar na die introductieweek stroopte ik boekenmarkten af voor half vergeelde exemplaren van Provoblaadjes. Waar kwam mijn fascinatie vandaan? Ik was jaloers op de jongeren die opgroeiden in dat tijdperk, dat weer zijn eigen verschrikkingen en beperkingen had maar waarin men tenminste écht geloofde in vooruitgang.

Ik was jaloers op het jong zijn in een tijd waarin 'de jeugd' werd uitgevonden, als een fase tussen kindertijd en volwassenheid. Het was een tijd waarin blowen, gekke stukjes schrijven en absurdistische acts opvoeren vielen onder engagement.

Daarbij was het toen duidelijker waar je tegen kon zijn. De wereld was nog verdeeld in Oost en West, de politiek en maatschappij in zuilen; de politie was angstaanjagend, niet de vriendelijke hulpverlener die we nu kennen.

Maar belangrijker dan deze overwegingen was het karakter van Provo zelf. Linkse bewegingen hebben vaak iets dogmatisch en humorloos: revolutie voer je niet met gebbetjes.

Maar Provo deed dat wel. Het verkondigde trots dat alle provo's het 'fundamenteel met elkaar oneens' waren. Het wilde kritisch en onconventioneel zijn, en ridiculiseerde daarbij iedereen, links en rechts.

In de eerste editie van *Provo* stond: 'PROVO is een maandblad voor anarchisten, provoos, beatniks, pleiners, scharenslijpers, bajesklanten, zuilenheiligen, magiërs, pakifisten, sjarlatans, filosofen, bacillendragers, opperstalmeesters, happenaars, vegetariërs, syndikalistes, huslers, brandstichters, Klazen, kleuterleidsters en BVDers natuurlijk niet te vergeten. PROVO heeft iets tegen kapitalisme, kommunisme, fascisme, burokratie, militarisme, snobisme, professionalisme, dogmatisme en autoritarisme.'

Bovenal was Provo speels, spitsvondig, absurdistisch, op een manier die meer aan *Van Kooten en de Bie* en *Jiskefet* doet denken dan aan linkse activisten. Provo's werden gearresteerd voor het uitdelen van krenten op het Spui, het demonstreren met lege spandoeken en het geven van witte kippen aan de politie. Nadat Provo weer eens slaags was geraakt met de politie richtte het de 'Vereniging Vrienden van de Politie' op, die verklaarde dat de politie Provo's beste vriend was.

In 2009 overleed Robert Jasper Grootveld. Zijn uitvaart was openbaar, dit was mijn kans op een eerstehands Provo-ervaring. De ceremonie in de Singelkerk was anarchistisch als Grootveld zelf: twee van zijn vrienden hielden een worstelpartijtje in de kerkbanken, mensen liepen bellend de zaal uit. Na afloop werd zijn kist op een met planten versierd piepschuimen vlot gehesen. Aan de kant rookten oude vrienden, onder wie Simon Vinkenoog, genoeglijk jointjes. Een man met een groene snor hief op het vlot zijn bierblik ten hemel en riep: „Hi-ha-happening!” Rond het Singel scandeerden mensen mee.

Liefdesverdrietconsulent

Bij de uitvaart was ik een toeschouwer, een indringer bijna. Nu, zes jaar later, is het tijd om zelf met Provo in gesprek te gaan. Ik heb eindelijk een aanleiding: deze maand is het vijftig jaar geleden dat Provo werd opgericht door Roel van Duijn en Rob Stolk. De tweede is inmiddels overleden, Van Duijn leeft nog. Na veertig jaar in de gemeentepolitiek leidt hij nu een derde leven als liefdesverdrietconsulent.

Zijn nummer staat op zijn website. Van Duijn neemt op, zijn dictie doet ouderwets aan, alsof de telefoon mij niet alleen in ruimte maar ook in tijd verplaatst. „Vindt u het goed als ik eerst even mijn tanden poets?” Ja, natuurlijk vind ik dat goed. Hij verwijdt zich van de telefoon, op de achtergrond is het monotone gezoem van een elektrische tandenborstel te horen. Ik vraag me af of hij nog wel bij zijn volle verstand is, maar hierna hebben we een normale conversatie.

Na dit telefoongesprek zoek ik hem op. De oud-revolutionair bewoont met zijn Russische vrouw een doorzonwoning in Slotervaart, omgeven door groen. Op de weg erheen ben ik zenuwachtig. In mijn tas zit Van Duijns eerste boek, *Het witte gevaar* (1967). In dat boek beschrijft Van Duijn wat hij verstaat onder creativiteit, het is een van mijn favoriete citaten.

‘Voortdurend de hevigste kritiek op jezelf hebben. Je niet met jezelf verzoenen. Doorlopend jezelf in je geestelijke staart bijten. Permanent zoeken naar ‘wat dan wel?’. Nooit kan er een reden tot tevredenheid zijn. Nooit stabiele toestanden in jezelf willen aanvaarden. De berusting, waarvan men zegt dat alle filosofieën er ten slotte op uitlopen, als een verschrikkelijk gevaar zien. Zoeken. Als doel op zichzelf. Zoeken, zoeken. De tijd is een zweep. Tot in het oneindige zoeken.’

Hij doet open: een man op opvallend blauwe sneakers, met een melancholische blik in de ogen. Het gesprek begint vooral met stiltes. Van Duijn zet koffie, maar het is filterkoffie, dus het duurt een tijdje voordat hij klaar is. Om de stilte te verdrijven biedt hij me een halve peer aan, de peer is hard als een appel en ik weet niet waar ik het klokhuis moet laten.

Het eerste half uur verloopt ronduit stroef. Ik vraag wat hij vond van de Maagdenhuisbezetting van een paar weken geleden: hij is daar langs geweest om de studenten moed in te praten. „Hartstikke leuke, creatieve mensen”, aldus Van Duijn.

Wanneer we vervolgens in gesprek raken over creativiteit besluit ik Het Citaat voor te lezen. Halverwege krijg ik spijt. Mijn stem galmt door de zonnige kamer en ik voel me belachelijk: ik, een 29-jarige journalist, ben een zeventiger zijn eigen tekst aan het voorlezen, nota bene van toen hij 24 was.

Maar Van Duijn luistert aandachtig en laat af en toe een instemmend hm-hm horen. „Oh, mooi”, zegt hij aan het eind. En daarna: „Ja.”

Ik vraag hoe hij hier nu tegenaan kijkt, of hij er nog achter staat. „Ik ben het er helemaal mee eens dat je de vlam van de opstand moet laten branden, en van je eigen onderzoekingsgeest en vernieuwingsdrang. Ja, ik sta daar nog steeds achter. Ik doe nog steeds nieuwe dingen, daarin blijf ik mezelf trouw. Ik schrijf, ik heb een Chopingenootschap opgericht. Ik ben heel erg met Rusland bezig en ik heb natuurlijk liefdesverdrietpatiënten. Die disharmonie gaat harmonisch voorwaarts.”

Het verzet

Van Duijn kiest zijn woorden zorgvuldig en gebruikt er niet meer dan hij noodzakelijk acht. Hij komt pas echt op dreef wanneer we het over vroeger hebben, om te beginnen over zijn tijd in de Ban de Bom-beweging. Hij was toen, in 1961, achttien jaar oud en besloot met wat vrienden van de montessorischool een sit-in te houden op straat, tegen de atoombom. Verzet lag voor hem niet per se voor de hand: hij kwam uit een fijn Haags gezin met veel ruimte voor kunst en spiritualiteit.

Ik vraag hoe hij ertoe kwam om de straat te bezetten en hij vertelt over zijn vader. „Ik vroeg aan hem: papa, waarom zat je niet in het verzet? Hij zei: dat konden we niet, we hadden jonge kinderen. Toen heb ik bedacht dat ik dan maar in het verzet moest gaan. We werden nu niet meer bezet door de moffen, maar door iets anders: de atoombom.”

Zijn ouders vonden zijn engagement positief, totdat de rector belde om te vertellen dat hij van school zou worden verwijderd als hij niet direct terugkwam. Van Duijn was toen een weekje aan het spijbelen om de revolutie op de brommer naar Amsterdam te exporteren. „Dat was echt een confrontatie, want ik zei: papa, je wil dat ik naar huis kom, maar alles goed en wel, ik heb een politieke opdracht, ik kan niet komen. Hahaha!”

Meer dan de atoombom

De verwijdering van school verbreedde Van Duijns politieke agenda, vertelt hij. Hij zag nu niet meer alleen de atoombom als het probleem, maar de hele structuur van de maatschappij: hoe kon het gebeuren dat een actie voor vrede en ontwapening werd bestraft? De jonge gymnasiast begon driftig manifesten te schrijven en sloot zich, eenmaal filosofie studierend in Amsterdam, aan bij het anarchistische tijdschrift *De Vrije*.

Toen bleek dat deze anarchisten niet gediend waren van Van Duijns meer speelse repertoire besloot hij zijn eigen blaadje op te richten. Er was maar één probleem: hij had geen schrijfmachine. „Om die te kunnen kopen heb ik een paar weken aan de lopende band gewerkt bij de Amstelbrouwerij. Ik vroeg mijn collega's: hoe zou je het vinden als je gewoon je geld thuisgestuurd kreeg en je kon wijden aan de bevrijding van de arbeidersklasse, en de revolutie? Hahaha.”

Hahaha, echo ik (oprecht, dat wel).

Maar ineens is hij serieus: „Ja, dat is toch een reële vraag. Je lacht erom, dat deden die mensen ook. Ze zeiden: wat is dit nou voor vraag, de zin van het leven ligt toch juist in dat je werkt? Ik dacht: hoe kunnen mensen revolutie maken als ze het schroeven van doppen op flessen aan een lopende band als de zin van hun leven beschouwen? Als je je hoop op die mensen vestigt ben je met illusies bezig. Dus ik dacht, ik moet een nieuwe klasse uitvinden die wel revolutionair is, en toen kwam ik op de opstandige jongeren.”

Hoe het toen verder ging hoef ik niet te vragen, dat weet ik zelf wel. Van Duijn begon samen met Rob Stolk het tijdschrift, dat eind mei 1965 werd aangekondigd. De fusie met Grootveld en Provo's acties rond het huwelijk van Beatrix en Claus zorgden ervoor dat de beweging meteen media-aandacht kreeg.

Provo maakte een coherente indruk: op de een of andere manier leken de theoretische verhandelingen van Van Duijn en de meer gestoorde straatacties van zijn kompanen precies in elkaars verlengde te liggen. Ik vraag wat de groep, die gevormd werd door mensen uit verschillende sociaal-economische klassen en met uiteenlopende politieke agenda's, bij elkaar hield – en hoe geregisseerd en doordacht alle acties waren.

„Ons uitgangspunt was dat we niet coherent waren, dat we een duizendkoppig monster waren. Maar wat wij deelden was het besef van onze individualiteit en de wil het autoritaire gezag omver te werpen”, zegt Van Duijn. „Er waren ook meningsverschillen, over deelname aan de gemeenteraadsverkiezingen en over drugsgebruik. Sommige mensen waren bezig met bewustzijnsverruiming. Ik zei: dat moet je niet doen, dat is verslavend en alleen met een helder hoofd kun je revolutie maken. Onze filosofie was nu juist dat we tegen de verslaafde consument waren.”

Ik vraag hoe zij dat tegenover zichzelf verantwoordden. „Robert Jasper zei: ik rook om mijn verslaving te exhibitioneren en juist daardoor komen we ervan af. Nou, dat is wel grappig maar toch niet helemaal overtuigend.” Ik moet weer lachen. Van Duijn ook: „Hahahaha. Hihihih.”

Je hoeft niet stoned te zijn om dingen heel grappig te vinden. Maar na de lach, die al zijn kiezen laat zien, is er telkens weer die melancholische blik. Ik moet denken aan de onenigheid in de groep. Niet iedereen was het ermee eens dat Van Duijn de grote lijnen uitstippelde en het halve blad *Provo* volschreef. Toen Provo zich kandidaat stelde voor de gemeenteraad, werd Van Duijn door zijn makkers gepasseerd. Terwijl hij in de gevangenis zat, zetten zij hem op een onverkiesbare plaats.

Op de vraag of de anderen zijn gezag als ideologisch leider accepteerden antwoordt hij dat dat aanvankelijk wel zo was. „Maar er waren ook provo's die zeiden: wij hebben geen leiders, dus Roel is dat ook niet.”

Nog eenmaal provoceren

Het gesprek gaat alle kanten op, dwars door tijd en thema's heen. Het lijkt Van Duijn niet uit te maken. Er is nog iets waar ik mee zit, wat ik nooit heb begrepen. In het eerste nummer schreef *Provo*: 'PROVO ziet in dat het de uiteindelijke verliezer zal zijn, maar de kans deze maatschappij althans nog eenmaal hartgrondig te provoceren wil het zich niet laten ontgaan.' Tegelijk presenteerde de beweging allemaal constructieve plannen (zoals het Witte Fietsen Plan) die tegen dit fatalisme indruisten. En ze adopteerden Nieuw Babylon, de utopie van een maatschappij voor de creatieve, spelende mens – de homo ludens – van kunstenaar Constant Nieuwenhuys.

Ik leg de kwestie voor aan Van Duijn. Wat was de functie van Nieuw Babylon? „Het was de utopie van de vrije tijd en de overdracht van routinewerk aan automaten. En ik denk nog steeds dat het kan, als we het allemaal willen, wat houdt ons tegen? De ontwikkeling van automaten, computers en robots en dergelijke, is onstuitbaar gebleken.”

Zijn optimisme is wonderlijk, aangezien hij verder niet erg te spreken is over het huidige engagement. Tieners en twintigers concentreren zich te veel op hun onmiddellijke omgeving, zegt hij. En 'de wereld verbeteren' is niet meer in de mode. „Onze actie tegen de verslaafde consument van morgen is maar gedeeltelijk geslaagd. De verslaving aan consumptie is verder toegenomen, mensen hebben dat niet eens meer door. En ik vind ook dat de mens nog steeds autoritair geregeerd wordt en dat zijn creativiteit niet wordt aangemoedigd.”

Na anderhalf uur praten springt hij ineens op. „Heb je *De Teleraaf* weleens gezien? Dat was een parodie op *De Telegraaf*.” Hij sprint de trap op en komt terug met een vergeelde krant die op het eerste gezicht sprekend lijkt op *De Telegraaf*. 'Definitieve oplossing van het provoprobleem' staat met enorme letters op de voorpagina. Het artikel beschrijft hoe de maatschappij zich van de provo's moet ontdoen: ze moeten worden geregistreerd, voorzien van een insigne op de borst, gesteriliseerd, naar werkkampen gebracht en uiteindelijk gedeporteerd naar Ameland. Ik vraag wie die tekst had geschreven, hij is ondanks de grimmige toon erg grappig. Ik, zegt Van Duijn trots.

Het gesprek nadert zijn einde, ik stop het perenklokhuis in de lege koffiekop en wil mijn jas aantrekken. Voor ik kan opstaan zegt Van Duijn: „Zal ik wat piano voor je spelen?” Hij speelt de Revolutie-etude van Chopin. Ik vraag me af of dit nu raar of gezellig is en besluit dan: toch het tweede.

Hierna nemen we afscheid. Ik fiets Van Duijns straat uit en als ik buiten zijn gezichtsveld ben stop ik om in de zon een sigaret te roken. Ik wil niet dat hij ziet dat ik rook, met zijn oordelen over de verslaafde consument. Raar eigenlijk, denk ik. Waarom maakt het me uit wat hij van me vindt?

Nootjes met een lepeltje

Een paar weken later, Roel van Duijn zit dan bij zijn schoonfamilie in Rusland, wordt in het Amsterdam Museum 'vijftig jaar Provo' gevierd. Er is een kraampje met Provoboeken en op het buitenpodium lezen twee provo's voor uit eigen werk. Een handjevol mensen luistert. Binnen wordt een boek gepresenteerd over Aat Velthoen, de maker van de erotische rotaprenten die Robert Jasper Grootveld op het Spui verkocht. Freek de Jonge houdt een speech, het publiek eet nootjes uit kleine bakjes waarnaast voor de zekerheid lepeltjes zijn gelegd.

Deze smetteloze vertoning – in een museum! – heeft weinig te maken met wat ik leuk vind aan Provo en na een kwartier sta ik weer buiten, op het Spui.

Maar dan moet ik denken aan Robert Jasper Grootveld. 'Provo is een imaaazje', zei de magiër, die met zijn visie op het belang van beelden en imago zijn tijd vooruit was. Hij had gelijk. Provo is een beeld, een idee. Beelden en ideeën gaan niet dood, sommige worden zelfs niet oud. Provo heeft mij dingen laten zien, denken en voelen die nog steeds actueel zijn.

Dat een creatief leven het bekritisieren van zekerheden, autoriteit en conventies betekent, bijvoorbeeld. Dat je in principe om bijna alles kunt lachen. En dat engagement en spel elkaar niet uitsluiten; sterker nog, dat ellende beter te verteren is wanneer je haar met een lichte tred benadert.
<<